Ա. Տարի — Թիւ 95

Չորեքշաբթի, 15 Դեկտեմբեր 1915

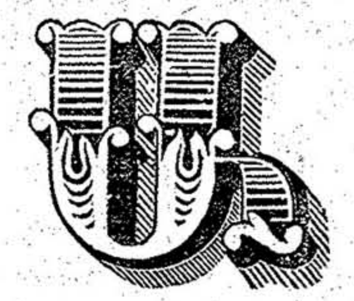
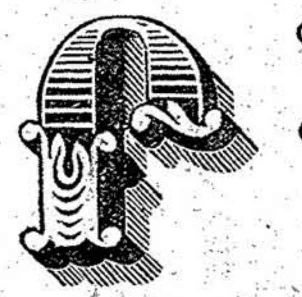
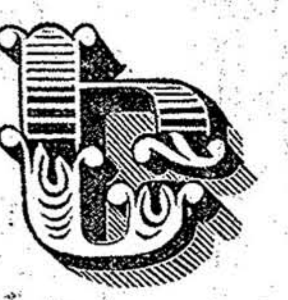
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԷՄ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

		Տարեկան	Վեցամսեայ
ԵԳԻՊՏՈՍ . .	Ղ. Ռ.	80	40
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ	Ֆր.	20	10

ԽԱՆՈՒԹՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՏՕՆԱՏԷՐ՝ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ՕՐԳԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Շառա Ապու Տարտար, Թիւ 16

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

ՀԱՍՑԷ

Journal AREV
B. P. № 600
Alexandrie, EGYPTE

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ՝ ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՑԵՂԻՆ ՁԱՅՆԸ

Ցեղին ձայնը չի խօսիր կոր մէնէ ոմանց սրտին մէջ։ Ան՝ ճշմարտութիւնն է։

Ոսկիին աղմուկը, վայելքին աղմուկը և կերքին աղմուկը զայն խեղդեր լռեցուցեր են իսպառ։ Ցեղը որ զիրենք ծներ և մեծցուցեր է, որուն կը պարտին ամէն բան՝ իրենց այս մարմինն ու այս միտքը որոնցմով կը շնչեն, կ'ապրին, կը շահին ու կը վայելեն, ցեղը որ իրենց մայրիկ, հայրիկ, քոյր, եղբայր, ընկեր, առաջին սէրեր, առաջին գաղափարներ տուեր է, ցեղը որ դարերով տոկացեր, չարչարուեր, սպաննուեր է իրենց ծընունդ տալու, իր անհուն արիւնովն ու դիակներովը պարարտացած հողին վրայ զիրենք հասցնելու համար, այդ մեծ զոհն ու մեծ երախտաւորը՝ այսօր, իր համայնական ընկլուզումի վայրկեանին չի խռովեր կոր իր զաւակներուն մէկ մասը, զանոնք չի տագնապեցներ և ինքզինքնէն քիչ մը դուրս չի հաներ կոր...։ Անոնք միշտ իրենց պզտիկ հաշիւներուն, պզտիկ հաճոյքներուն խորը թաղուած, ո՛չ մէկ արտասովոր շարժումի, ո՛չ մէկ փութկոտ օգնութեան, ո՛չ ինքնաստոյգ խռունկ խորհրդածութեան և ո՛չ իրարու քով սեղմուելու պէտքը կ'զգան կոր...։ Մինչեւ իսկ կան ոմանք որ մօտ են իրենց ցեղին մեղադրելու իր տառապանքին մեծութիւնը, իբրեւ բան մը որ սկսած է զիրենք անհանգիստ ընել։ Վերջապէս կարելի չէ, բնական չէ ա՛յդչափ դժբախտ ըլլալ...։ Ի՞նչ ըրած են, Աստուած իմ, այդքան տառապող ազգի մը վերաբերելու համար...։ Երբ իրենց մօտէն պատկանող ուրիշներ թեթեւութեամբ, ուրախութեամբ և հպարտութեամբ կը կրեն անունն իրենց ազգին՝ որմէ չօշափելի օգուտներ ալ կը տեսնեն, ինչո՞ւ իրենք պարտաւորուած պիտի ըլլան զայն բեռի մը պէս միշտ տանելու, որուններքեւ երբեմն պիտի խոնարհին ալ և փոխանակ անկէ օ և է վարձք ստանալու՝ ընդհակառակը պիտի վճարեն անոր համար, ուրիշ տեղերու, ուրիշ ազգերու մէջ իրենց կատարած աշխատութեան պտուղը պիտի զոհաբերեն անոր, և առանկա չարունակաբար, երէկ, այսօր և վաղը...։

Ոմանք այսպէս կը մտածեն, և այնպիսինե՛ր դժբախտաբար՝ որոնք ուրիշներէ աւելի կրնային, գէթ որոշ չափով մը, իրենց ցեղին տառապանքը սփոփել։ Ցեղին ձայնը, սակայն, հազիւ թէ դուրսէն՝ ականջնե՛ն միայն կը հանի։ Ան չի՛ բարձրանար, չի՛ թնդար իրենց սրտին մէջ. ան խուլ աղմուկն է որ կը խեղդուի ուրիշ աղմուկներու մէջ. ան չհրաւիրուած հիւրն է որուն երես չեն տար որպէսզի շուտով մեկնի...։

Ուրիշներ կան, որ խորապէս, իրենց ամբողջ սրտովն և կարծես իրենց մորթին բոլոր ծակտիքներովը կը լսեն ցեղին ձայնն ու կը տառապին, կուլան, կը գալարուին անով, և սակայն շատ քիչ բան, կամ ոչի՛նչ կրնան ընել հոս առանձին անոր համար։ Անոնք պարզ մարդիկ են, ժողովուրդի համեստ զաւակներ, որոնք շատ գիտուն ըլլալու յաւակնութիւնը չունին բնաւ, որոնք իրաւ է թէ օտար երկիր եկած են միւսներուն նման, բայց թերեւս ա՛յն պատճառաւ որ օտար երկիրը զիրենք չփացուցած յղփացուցած չէ, իրենց երկրին սէրն ալ միշտ կենդանի մնացած է իրենց մէջ, անոր հետ իրենց ունեցած կապերը թուլցած կամ խզուած չեն և ինչ որ հոն կը պատահի՝ հոս անվրէպ արձագանգ կը գտնէ իրենց սրտերուն մէջ...։ Այս պարզ ու խեղճ մարդիկը, որոնք երէկ գիշեր նորէն երկարօրէն մտածեցին հայրենիքին աղէտալի վիճակին, իրենց հոն թողուցած ծնողքին, ազգականներուն ու բարեկամներուն բախտին վրայ, որոնք չվախցան երեւակայութեամբ ինքզինքնին անոնց տեղը դնելէ՝ կիներով ու տղաքներով անապատներուն մէջ քշուած, անօթի, մերկ ու յոգնաբեկ, որոնք դողացին, աղօթեցին ու անիծեցին, և փնտռեցին, յուսահատօրէն փնտռեցին թէ ի՛նչ կրնան ընել աստի հանդէպ..., այսօր, երբ բարձրաստիճան եկեղեցական մը իրենց խանութին կամ կրպակին դուռնէն ներս կը մտնէ, դժգոհութեամբ չեն ընդունիր զայն, ընդհակառակը գոհունակութիւն մը կ'զգան որ զիրենք չէ մոռցեր, գործերուն դէշութեան վրայ չեն խօսիր՝ այլ կը խօսին ազգին վիճակին դէշութեանը վրայ, չեն յիշեցըներ թէ քանի մը ամիս առաջ արդէն տուին՝ այլ կուտան կրկին և յօժարակամ, ինչ որ կրնան տալ այս միջոցին։

Իսկ կինե՞րը...։ Մենք բաւական անդրադարձած չենք, որովհետեւ մեզի բաց չեն և մենք բաց չենք ինքզինքնուս՝ թէ ուժի և առաքինութեան, բարոյական ու ֆիզիքական տոկունութեան ի՛նչ հազուագիւտ նմոյշ մըն է այն էակը որ աշխարհի վրայ Հայ կինը կ'անուանուի։ Ապահովաբար, ցեղը անոր կը պարտի իր այն հրաշալի դիմադրութիւնը որով կրցեր է գալ հասնիլ մինչեւ հոս՝ անցնելով ամէն կարգի մահացուցիչ պայմաններու մէջէն։ Անոր պիտի պարտի նաեւ իր փրկութիւնը՝ եթէ յաջողի այս աննախընթաց աղէտէն ալ անցնիլ։ Ցեղին ձայնը չէ թէ կը խօսի, այլ կ'աղաղակէ անոր մէջ...։ Եւ անոնք իսկ, որոնցմէ շատ չեն սպասեր, որքա՜ն աւելի հայ են քան իրենց այրերը, որքա՜ն աւելի յարած են՝ բնազդաբար՝ իրենց ազգին, ու իրենց էութեան խորը կը կրե՛ն անոր տառապանքը։

Արդ, բոլոր կիները և ժողովուրդի այն բոլոր համեստ ու պարզ զաւակները որոնք այստեղ, հեռուն, կ'զգան ու կը կատարեն ազգին հանդէպ իրենց պարտքը, թո՛ղ գիտնան թէ կրնան աւելին ընել, կըրնան ստիպել որ միւսները՝ անտարբերներն ու այլասերածներն ալ՝ նոյնը ընեն կամայ թէ ակամայ։

Ասոր համար կը բաւէ որ խօսին միայն ու իրենց զգացածը յայտնեն անոնց երեսին, համարձակ և ուժգին կերպով...։ Ազգին համար է. կրնան ընել։

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

Ց. Գ.. Շաբաթ օրուան Յուսաբերի խմբագրականը ծուղակ մըն է որուն մէջ պիտի չիյնամ. Թո՛ղ ես «երեք սեւնալ մեղադրանք, պարզուք և անուանարկութիւն» ուղղած ըլլամ իրենց հասցէին, թո՛ղ «կուտակուած մաղձս թափած», «ճղակոտոր ճարտարասութիւններ և վրան-բաց բացատրութիւններ» ներկայացուցած ըլլամ՝ «որոնց ռամիկ բարբառով քանքշուք կ'ըսեն» եղեր, թո՛ղ «հազիւ պահանջած» ըլլամ անո՛նցմէ որոնք «այսօր ի վիճակի չեն պատասխանելու թրքական զնտաններու կամ աքսորի ոճրակ ճամբաներու խորքերէն», թո՛ղ «անբարեխիղճ բրօվօքասիոնն» իրենց այս տողերը չըլլան այլ իմ «Անհարկի հետաքրքրութիւն» խմբագրականս և «անհամբերաչխատէրը» ես ըլլամ ու «համբերաչխատէրն» Յուսաբերը՝ ինչպէս ի յաւիտենից եղած է և է...— մեզ կարդացողները տխմարներ չեն վերջապէս՝ որպէսզի պէտք զգամ ինքզինքս պաշտպանելու...։ Իսկ «այն մէկ տողնոց բացատրութիւնը» զոր «այնքան փափկութեամբ»—ո՛վ փափկութիւն, ո՞րտեղներն ալ կ'երթաս եղեր պահուըտիլ — պահանջեր էր ան և կը պահանջէ նորէն, մենք կը պնդենք թէ կուսակցութիւն մը կամ կուսակցութիւններ զայն պարտաւոր չեն տալու ուրիշ կուսակցութեան մը, երբ մանաւանդ պահանջողը կը յիշատակէ քանի մը կամաւորական գործերու անուններ, կ'ըսէ թէ անոնցմէ մին իրենց ձեռնարկն է, և հետեւաբար գիտէ թէ ո՛և է շփոթութիւն տեղի չի կրնար ունենալ «իրենց ձեռնարկին» և ուրիշի մը մինչեւ...։ Անշուշտ «համբերաչխատէր»ը իրենք ըլլալնուն համար է նաեւ՝ որ այդ «ձեռնարկը» — «մենաշնորհի խնդիր չը կայ...» — մէջտեղ հանեցին առանձին՝ երբ ուրիշ օ և է նմանօրինակ ձեռնարկ չկար տակաւին և հակառակ որ նոյնին համար միասին աշխատելու փափաքն յայտնուած էր իրենց... Ներողութի՛ւն, ոտքի վրայ և ո՛չ նստուկ...։ Ահա՛ թէ ի՛նչպէս կը գրեն պատմութիւնը ...։ Բայց ինչո՞ւ «Արցունքի Հովիտ»ի ներկայացման հասոյթին կէսը դեռ յատկացուած չէ Բօր-Սայիտի գաղթականներուն...։

Վ. Թ.

Ի նպաստ Բօր-Սայիտի գաղթականաց Մինիայի մէջ կատարուած վիճակահանութեան մը զուտ հասոյթը, 3000 ղրշ. զոր Տիար Գէորգ Մալլումեան ղրկած էր Ազգ. Առաջնորդարան, յատկացուած է նորահաստատ Որբանոցին։ Մինիայէն անկէց առաջ ալ ղրկուած էր 850 ղրշ. որ գրուած էր Գահիրէի Հայ Կարմիր Խաչին տրամադրութեան տակ, Կիլիկեան գաղթականաց պէտքին գործածուելու համար։

ՀԱՅԿ. ԱՐՀԱՒԻՐՔՆԵՐԸ

ԱՆՀԱՆԱՏԵՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Երկրէն նոր եկած օտարուհի մը Ազգ. Առաջնորդարանի մէջ.—Տարագրուողներու ճովէն.—Յուսոյ նշոյլ մը։ .

Երկսեռ հայերու անձկոտ բազմութիւն մը, մեծ մասամբ Կիլիկեցիներ, խռնուած էին երէկ. կէս օրէ վերջ ազգային Առաջնորդարանի սրահին մէջ՝ անձամբ լսելու իրենց ազգակիցներուն և ազգականներուն մարտիրոսութեան աղեխարշ մանրամասնութիւնները՝ Կիլիկիայէն նոր հասած օտար ուղեւորուհիի մը բերնէն, որ նոյն պահուն այցելութեան եկած էր Սրբ. Առաջնորդ Հօր։

Օրիորդ ... անձնուէր և բազմարդիւն ուսուցչուհի մըն է որ ամբողջ 18 տարիներ անցուցած է Կիլիկիոյ մէջ։ Զինքը շատ պակաս գնահատած պիտի ըլլայինք եթէ բաւականանայինք ըսելով թէ հայասէր և մարդասէր մըն է. անիկա ա՛յնչափ ապրած է Հայերու մէջ, ա՛յնչափ խանդաղատած ու նուիրուած է Հայերուն՝ որ նոյնացած է անոնց հետ, կարծես մոռնալով իր բուն ազգութիւնը. «տարուան մը համար գացած էի, բայց այնքան սիրեցի ձեր պզտիկները՝ որ 18 տարի մնացի» կ'ըսէր ան։ Երկու ժամ ամբողջ՝ կատարեալ Հայու սրտով խօսեցաւ իր նոր ազգակիցներուն սրտաճմլիկ տառապանքներուն վրայ, լացաւ ու լացուց ներկաները։ Օրիորդ... Հայու զգացումներուն հետ կը բաժնէ նաեւ Հայուն հաւատքը. անիկա հաւատաց մեզի թէ՝ ո՛րչափ որ Թուրքին դիտաւորութիւնը Հայութեան իսպառ բնաջնջումն է, բայց Հայը պիտի ապրի. «Հայուն կորուստը անկարելի է», կ'ըսէր քանիցս կորովի շեշտով մը։

Պատերազմի սկիզբէն, Օր. ... շատ նեղութիւններու ենթարկուեր է. քանիցս իրեն հրաման եղած է մեկնիլ արտասահման, բայց ինք չուզելով զատուիլ իր սիրական հայ աշակերտուհիներէն, Տօքթ. Շէփըրտի և ամերիկեան հիւպատոսներու միջնորդութեան շնորհիւ կրցած է մնալ՝ թէեւ վարժարանին մէջ արգելափակուած և խիստ հսկողութեան ենթարկուած. քանիցս նաեւ Թուրքերը ուզած են զինք Ուրֆա աքսորել՝ միւս օտարահպատակ արգելափակուածներուն քով, բայց նոյնպէս ազդեցութեանց շնորհիւ մնացած է Կիլիկիա, մինչեւ որ վերջապէս հոկտ. 15ին՝ նոր սպառնալիքներու հանդէպ, այս անգամ յօժարակամ մեկնած է արտասահման, հալածուած Հայերուն այլապէս օգտակար ըլլալու յոյսով ու մտադրութեամբ՝ նախապէս իր առնուհիներուն հիւպատոսական և միսիոնարական պաշտպանութիւնը ապահովելէ վերջ։ Հոկտ. 25ի միջոցները Հալէպ գտնուած, անկէ Պէյրութ անցնելով մէկ քանի շաբաթ սպասելէ վերջ՝ կըրցած է հեռանալ երկրաւոր դժոխքէն։

* *

Հայաստանէն և Հայկական Միջագետքէն իր բերած լուրերը՝ նուազ մանրամասն բայց աւելի սարսափելի են։ Տիգրանակերտի մասին կը բաւականանայ ըսելով. «Կատարեալ դժոխք է. այդ քաղաքին անունն իսկ սարսափ կ'ազդէ. հոն գացողը ողջ չի դառնար»։ Խարբերդ աւերակ է. միսիոնարները անկէ ճամբայ ելած են, իրենց հսկայ կրթական հաստատութիւնները այլեւս անպէտ դարձած ըլլալով. Խարբերդէն տարագրուողներու մէկ կարաւանը մեկնած պահուն 5000 հոգիէ կը բաղկանար. երբ Հալէպ հասաւ՝ միայն 213 հոգի մնացած էր...։ Ճանապարհին ջարդուած, սովամահ եղած կամ ծախուած էին. աղջիկներ և մանկամարդ կիներ մէկ քառորդ մէճիտիէի ծախուած են։ Սեբաստիայէն միակ պատկեր մը. Միս Կրահամի խնամոց տակ գտնուող աղջկանց վարժարանին բոլոր օրիորդները (թո՛ղ զկանայս և զմանկտի) անծանօթ վայր մը տարագրել որոշուած ըլլալով՝ անձնուէր տնօրէնուհին միասին մեկնած է. բայց Մալաթիոյ մէջ Թուրքերը բոլոր աղջիկները իր ձեռքէն յափշտակեր են և զինք բռնի վերադարձուցեր են՝ յուսահատ և խելայեղ։ Սեւերէկ, Պեհեսնի և Ադը-Եամանի (Հիւսնի-Մանսուր) քաղաքներու բոլոր այր մարդիկը անապարանօք ժողված տարած են հեռաւոր վայր մը ճամբայ շինել տալու. ճամբաներու շինութիւնը վերջանալուն՝ տեղնուտեղը սպաննած են ամէնքն ալ. այս երեք քաղաքներու կիներէն բնաւ լուր չկայ։ Պիրէճիկի Հայերը՝ կոտորածէ կամ տարագրումէ ազատելու համար՝ խմբովին իսլամացած են, բայց վերջերս գրոյց ելած էր որ՝ հակառակ ասոր՝ դարձեալ պիտի տարագրուէին։ Ուրֆայի մէջ կատարուած մասնակի կոտորածները և հայ բնակչութեան մէկ կարեւոր մասին տարագրումը արդէն ծանօթ է «Արեւ»ի ընթերցողներուն։ Մնացեալները խոշոր գումար մը կաշառք տալուն շնորհիւ խոստում առած են եղեր որ պիտի չտարագրուին։ Վերջերս սակայն Պատերազմական Ատեանը Ուրֆա հասնելով ընդհանուր բնակչութեան տարագրումը հրամայած է. Հայերը կը մերժեն մեկնիլ լաւագոյն համարելով մեռնիլ իրենց տուներուն մէջ։ Ասոր վրայ Ուրֆայի հայկական թաղերը անխնայ ռմբակոծուած, հիմնայատակ դարձուած են. Հայութեան վերջին մնացորդներուն հետ նահատակուած է տեղւոյն Ամերիկացի միսիոնարը՝ Մր. Լէսլի։ Բաղէշի ծանօթ Ամերիկեան միսիոնար Մր. Նափ ալ մեռած է Տիգրանակերտի մէջ, կ'ըսուի թէ թունաւորուած։

* *

Կիլիկիոյ մէջ, 1909ի արեան ճապաղիքը հազիւ չորցած ըլլալուն՝ պէտք չէ տեսնուած ընդհանրական և զանգուածային ջարդեր կատարելու, յետագայ բացառութիւններէն զատ. բայց հոն ալ տարագրումը ընդհանուր է, իր բոլոր յարակից սարսափներով. Հաճըն այրած, Զէյթուն հիմնայատակ եղած է. Զէյթունէն 1800 կիներ և տղաքներ Տէր-էլ-Զօր տարուած են և ամենատղբալի դրութեան մէջ կը գտնուին. Զէյթունցւոց առաջին կարաւանը, 500 հոգիի չափ, Րաս-էլ-Այնի մէջ ամբողջովին կոտորուած է. ականատեսներու վկայութեամբ հաստատուած է որ դիակները անթաղ թողուցած և իրարու վրայ շեղջակուտած են...։ Տէօրթ-Եօլի այրերուն մեծագոյն մասը ջարդուած, մնացեալները և կիները տարագրուած են։ Մարաշի Հայերուն մեծամասնութիւնը տեղահանուած են, բայց փոքր մաս մը տակաւին կը մնայ. բողոքականներէն մէկ մասը խնայուած են. կաթոլիկները ամբողջովին տարագրուած են։ Ինքը՝ Օր. ..., անձամբ տեսած է Մարաշցիներուն աղիողորմ վիճակը երբ անոնք յունիսի մէջ Այնթապ հասած էին. Այնթապի դուրսը բաց դաշտի մէջ մէկ քանի օրեր զանոնք սպասցուցած են. դիտմամբ առուներէ և աղբիւրներէ հեռու տեղ մը ընտրած էին՝ խեղճերը ծարաւի ձգելու համար. ամենամեծ դըժուարութեամբ կարելի էր անոնց գաղտագողի ջուր և սնունդ հասցնել. մէկ քանի Հայեր և Տաճիկներ հազարումէկ նեղութիւն աչքառնելով անոնց օգնած են. նոյնպէս Ամերիկ. միսիոնարները։ Ինքը՝ Օր. ..., թրքուհիի տարազով ծպտուած՝ անոնց օգնութեան փութացած է. ոստիկաններ խարազանի հարուածներով հեռացուցած են զինք Հայերուն բանակատեղիէն։ Մարաշցիները այնտեղէն քըշուած են դէպի Հալէպ

Այնթապ, Ատանա, Տարսոն և Մերսին երկար ժամանակ հանդարտ մնացին. կարծուեցաւ որ գոնէ այս քաղաքներուն պիտի խնայուի, բայց ի վերջոյ անոնց կարգն ալ եկաւ։ Այնթապին ի սկզբան միայն «մուզիր» (վտանգաւոր) նկատուածները հեռացուեցան. յետոյ տարագրումը ընդհանրացաւ. հիմա հոն մնացած են 200ի չափ Հայեր և 500ի չափ Հայ-Բողոքականներ։ Քաղաքին Թուրք երեւելիներէն ոմանք շատ ընդդիմացած են այս հալածանքներուն, բայց կառավարութիւնը անողոք գտնուած է։ Ուրիշ Թուրք երեւելիներ կառավարութեան աջակցելով միանգամայն խուժանին հետ միացած են Հայոց ստացուածքները կողոպտելու։ Միւթէսարըֆին որդին, որ մինչև վերջը մեծահարուստ Նազարէթեաններուն բարեկամն էր, անոնց տարագրումի առաջին հրամանին՝ անձամբ գնաց կողոպտեց անոնց տունը... Հայ հարուստներուն թանկագին կարասիները քաղաքին հոյակապ Մայր-Եկեղեցիին մէջ պահեստի դրուած էին. երբ Թուրք մուհաճիրները հասան, այդ կարասիները անոնց բաժնուեցան։ Այնթապի մէջ եկեղեցական պաշտամունք արգիլուած են. եկեղեցիներուն դուռները փակուած են. հսկող ոստիկանները ժամերու բակերուն մէջ նամազ կը կատարեն։ Վերջերս շատ մը խնդրանքներէ վերջ, անգամ մը միայն արտօնուեցաւ հոգևոր պաշտամունք կատարել. բայց 200ի չափ Հայերուն եկեղեցւոյ մէջ անզորրութեան հսկելու համար 500 զօրքեր եկեղեցին պաշարած էին, ներսի ժողովուրդը ահուդողի մէջ էր, կասկածելով որ զիրենք դաւով եկեղեցի լեցուցած են ամէնը մէկէն ջարդելու համար։ Բարեբաղդաբար պաշտամունքը առանց միջադէպի անցաւ։ Այնթապի Բողոքականաց հիւանդանոցը գրաւուած, զինուորական հիւանդանոցի վերածուած է։

Հալէպ Հայ տարագրեալներու առժամեայ կեդրոնացման գլխաւոր վայրն է. սկիզբները քաղաքին Հայերուն միջոց կը տրուէր գաղթականներէն մաս մը եկեղեցիներու և անհատական տուներու մէջ պատսպարելու և խնամելու. հիմա տարագրեալներուն ընդհանրապէս քաղաք մտնելը արգիլուած է. քաղաքին դուրսը՝ Այնթապի պողոտային սկիզբը, խառն ի խուռն բացօթեայ տեղաւորուած են. անոնց ուտեստ և օգնութիւն հասցնել խիստ դժուարացած է, թէև բոլորովին անկարելի չէ։ Տարագրեալները այդ տեղէն կ'ուղղուին Համա, Հոմս, Սէլիմիյէ(?) և աւելի ներսերը։ Այս խեղճերը, հազիւ տեղ մը կը հաստատուին և ո՛և է կարելի գործով մը օրապահիկ հայթայթելու միջոցներու կը ձեռնարկեն, և ահա այնտեղէն կը հանուին և աւելի հեռուն կը քշուին։

Ամենէն վերջը Հալէպ հասան Ատանայի, Մերսինի, Տարսոնի Հայերը. տասնեակ հազարներէ բաղկացած ասոնց կարաւանը ամենէն բարեկեցիկը և ամենէն նուազ չարչարուածը կ'երեւէր. կիները, մանուկները և կարասիները կառքերու և սայլերու մէջ էին. այրերը, ոմանք ձիով, մեծ մասը հետի, անոնց քովէն կը քալէին և առողջ երեւոյթ մ'ունէին։ Ասոնք առայժմ Հալէպէն անդին չտարուեցան և ասոնցմէ ոմանց թոյլատրուեցաւ նաև քաղաք մտնել։

Քէսապի տարագրեալներուն համար կ'ըսուի թէ Ճէսր-Շուղրի կողմերը կը գտնուին (քիչ հեռու իրենց բնադաւառէն)։

Պէյրութի Հայերը տարագրուած չեն, այլ միայն խիստ մարդահամարի ենթարկուած. ոստիկաններն սաէպ անոնց տուներն ու խանութները այցելելով անոնց ներկայութիւնը կը հաստատեն։ Դիւրին է երեւակայել թէ ասոնք ի՛նչ անստուգութեան և անդոհի մէջ կ'ապրին։

* *

Հայ զինուորները ընդհանրապէս զինաթափ կ'ընեն և ամէն քաղաքներու մէջ մտցնելով ճամբաներու շինութեան և ուրիշ աշխատութիւններու կը գործածեն. բայց մինչև հիմա հայ զինուորներու ջարդ լսուած չէ։

Գերմանացի սպաներ ամէն կողմ կը գտնուին. թէև թուով քիչ՝ բայց ամենազդեցիկ են. շատ մեծ խստութեամբ և կոշտ կերպով կը վարուին զինուորներու հետ. մարզանքի ժամանակ զանոնք կը խարազանեն ու կ'անարգեն. այս պատճառաւ մեծ ատելութիւն հրաւիրած են իրենց վրայ, և զարմանալի չէ եթէ օր մը խմբովին Թուրք վրէժխնդրութեան և վայրագութեան զոհ երթան։

Գերման սպաներ և հիւպատոսներ ամէն տեղ ո՛չ միայն սառնասրտութեամբ, այլ նոյնիսկ յայտնապէս հաշտ աչքով կը դիտեն Հայերու դէմ կատարուած այս անպատմելի խստութիւնները. կարելի է ըսել թէ կը քաջալերեն Հայերու անարգել բնաջնջումը, բայց հաւանութիւն չունին կոտորածներու, որոնք, կ'ըսեն, «Գերմանիոյ պատիւին արատ կը բերեն»։

* *

Ճեմալ փաշայի Հայու հանդէպ մեղմ վարմունք ունենալուն մասին եղած զրոյցներն անհիմն են. նշանաւոր հայատեաց մըն է, մէկէ աւելի ամերիկացի բարեխօսողներու բացէ ի բաց յայտարարած է թէ Հայերուն համար ո՛չ մէկ օգնութիւն կրնայ թոյլատրուիլ. անոնց բնաջնջումը վճռուած է։

Ճեմալ փաշայի կարծեցեալ ազատամտութեան մասին մեր տեղեկատուն տարտամ բաներ մը միայն լսած է. բայց, կ'ըսէ, ոչ մէկուն համար գաղտնիք մը չէ որ այս փառասէր փաշան ոխերիմ հակառակորդ մըն է Էնվէր փաշային։

* *

Օր... մասնաւորապէս ուշադրութիւն կը հրաւիրէ արտասահմանէն երկրի Հայերուն ո՛և է նամակ գրելու վնասակարութեանը վրայ։ Ո՛և է նամակ, ո՛րչափ ալ անմեղ բովանդակութիւն ունենայ, ստացողին դատապարտութեան պատճառ կ'ըլլայ։

Օրիորդը իր զարհուրելի պատմութիւնը վերջացուց փոքր ի՛նչ սփոփարար լուրով մը, որ տակաւին ստուգութեան կը կարօտի։ Պէյրութի մէջ լսած է որ Թուրք կառավարութիւնը որոշած է այլեւս նոր տարագրումներ չընել և արդէն տարագրուածներու նկատմամբ իր վարմունքը մեղմացնել։ Կ'ենթադրուի որ արտաքին զօրաւոր ճնշում մը միայն կրնայ առաջ բերած ըլլալ այսպիսի արդիւնք մը։

Մ. Տ.

«ՀՐԱՇԱԼԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ»

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՔ Վ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ(*)

Հայրենի գարնան յիշատակներն, ինչպէս նաև Գիշերուան աղօթքին մէջ, ի՛նչ անասելի, ի՛նչ մելանոյշ մորմոքով բանաստեղծը կը նկարէ իր ճիզմ հասակը, որ թաղուած է երկար ատենէ ի վեր, մատաղ ու անմոռանալի մեռելի մը պէս, որուն սնարին քովը կեցած է բանաստեղծը, այն որ միանգամայն ողբացողն է ու ողբացեալը, արտասուաթոր թարթիչները տեսութեանը դէմ անկնախոյզ փշփշանք մը յօրինելով, կաթնորակ ճակատը միրտութեան աւազանին գաղջ ալիքովը կարծես թաց։

Թէքէեան իր սիրելիին «յիշատակովը գինւոր մը այնչափ հարուստ ու երջանիկ կ'զգայ զինքը՝ որ անհուն գթութեամբ մը կը մտածէ զայն բաժնել երկրի բոլոր խեղճերուն...» Ա՛յ ազնիւ ու դերագրական սրտի մը տրամադրութիւնը, որ արի ու վեհանձն մարդու մը և սրտառուչ բանաստեղծի մը հոգւոյն երկնաձիր թրթռումներովը կը սարսեցնէ ընթերցողին հոգին ալ։

Ուրիշ տեղ մը կը վերջացնէ Օրհնեալ ճանապարհինը սա տողերով.

«... Գիշեր էր երբ՝ վերադարձին
Հրեշտակներու բացած ճամբէն,
Շրթունքըս քեզ համբուրեցին,
Ու այն ճամբան հիմա կ'օրհնեն...։»

Ո՛վ չողեիչեր, այս տողերը կարդալով, առաջին զոդը զոր սառսռաց, առաջին արտակացութիւնը զոր այլայլեցաւ երբ իր հրայրքին առարկային զեղձարոյր ու մշկահոտ վարսամաշկին սնդուսին մօտեցուց իր կարկառուն շուրթները։

Եւ յուսահատ ի՛նչ անպարագիծ տրամութեամբ կը գոչէ տեղ մը.

«Ես խենդ էի ու տգէտ վաղորդայնին տրտմութեան.
Չէի գիտեր ժամանակն որ կը հնձէ անշշունչ,
Որ կը սրբէ ամէն գիծ, ամէն նըկար ու մատեան,
Որ կը խեղդէ սրտին մէջ որոտագոչ ամէն հունչ։»

Միշտ իրերու անկայնութեան հնչընուքը և սրտմաշուքը, միշտ պաշտուած բաներէ սյրիացումին սառը։

Անուշին, Սա զինչ կարծեմին, Երեսամեակին, Աշունին, Վարժուքին մանուանին, Անցեալն այնչափ ճեռացաւին, Հոկտեմբերին, Խաւարի տաղերուն մէջ, ի՛նչպիսի անձայրածիր անձուկ անէացման ժամանումին, սիրուած էակին հոգւոյն, անունին, շնորհքին՝ ի՛ր հոգւոյն մէջ միայն գաղտնի պահուած ո՛րպիսի ուխտաւորական պաշտամունք։ Ուր որ ալ ըլլայ, ուր որ ալ երթայ, ծովեզերքը, լեռնավայրը, կղզի մը, մարդաշատ քաղաք մը, պարտէզի մը մոռցուած մէկ անկիւնը, երբ և ըլլայ, գարնան կամ աշնան, կամ ձմեռը՝ որուն ցուրտին կը փարի «նոր սիրուհիի մը պէս», գիշերը, աստղաճամուկ երկինքին տակ ուր կը թեւեն հրեղէն թիթեռնիկներ, կամ ցերեկուան արեւին՝ երբ դաշտին վրայ կը պարեն ձիւնեղէն թիթեռնիկներ, կամ իրիկուան մթնշաղ, մթնշաղ պահուն՝ երբ կենդանի ձայները կը մարին, կը մարին կաղնիներու մէջ քնանալու պատրաստուող ճնճղուկներուն վլվլուքին հետ, անոր, սիրուածին դէմքն է միշտ զոր կը տեսնէ՝ հետապնդող տեսլականի մը պէս, նրբաւարտ և օդեղէն հասակով հուրիի մը նման, որ կը շողայ ու կը ցնդի, անդրաշխարհային էակի մը հանգոյն, աւելի ճառագայթում քան մարմին, աւելի թալցում քան կենսունակութիւն, զոր կը զգայ իր մտածումը, զոր կը փնտռէ, միշտ կը փնտռէ, որուն յիշատակը սուրբ և տակուն կենաքով մը կը յաւերժանայ թէ խոտին մէջ, թէ ծաղկին վրայ, թէ հողին վրայ, թէ հովին մէջ, թէ ձայներուն մէջ։

Եւ ի՛նչ խորհրդաւոր տաղանդում, իր քերթուածներուն մէջ, միգամած բայց կենդանի, տարտամ բայց շօշափելի, շիջուն բայց ազդական, մեռած բայց վառ, հիւծող բայց խօսուն երանգներու խոլքը, բանաստեղծին գրչին տակ, հոգի կը հագնին, Անմահին և անմահութեան միայն պատկանող կալուածներու մէջ կը թեւակոխեն, անկարելի բաներու վրայ կը ճառեն, մաքիտ վերթեւել կուտան։ Սիրուածին «երջանիկ զգեստները» շատ մը գաղտնիքներ, «մարմնացած շնորհ ու լոյս, լուսեղէն ձև ու մարմին» կը պահեն։ «Ձեռքը բռնել իրեն թոյլատրող, թեւերուն մէջ զինքը ուժգնօրէն սեղմելը իրեն թող տուող պաշտելիին հետ արբեցութեան յանգած խնջոյք մը» կը լրանայ դէպքով մը որ ազնիւ կը ճմլէ։ Բանաստեղծին «տենչանքին լոյսը անոր հեշտալաստակ անխռով քունին վրայ կը հսկէ», կամ «ճակատը անոր գիրգ լանջքին դէմ դնելով, թեթև աղուամազէ ճերմակ կարապի պարանոցին իր ուսին վրայ պառկիլը կ'զգայ»։ Մէկ խօսքով. արտաքին աշխարհին մէջ չկայ երեւոյթ մը, դէպք մը, ժամանակ մը, առարկայ մը, շարժում մը, շունչ մը, որ տեղ չտայ իր երեւակայութեանը, իր պաշտամունքի առարկային հետ վերաբերութեան մը, յարաբերութեան մը զգայնութեան մը, և դառն կամ անոյշ, բայց միշտ համելտական հոգեկան կացութիւն մը չյառաջէ իրեն մէջ։

Բայց անսահման սիրոյ տանջանքներուն, ալեկոծութիւններուն հեշտանքով անձնատուր և շատ անգամ տխուր, վասնզի, ինչպէս վերև ըսի, իրերու շաղփաղփութեան համակերպիլ չգիտցող բանաստեղծը, հայրենիքի վսեմ աւանդութիւններուն, մարդկային կամ բնութեան ձեռքով կերտուած յիշատակարաններուն առջև ալ ոչինչ նուազ հրաբորբ, խորախոր և անձկագին խանդավառութեամբ գիտէ բանկիլ։ Զուարթնոց տաճարը, հայրենի երկրին սիրոյն համար ինկած հին և նոր հերոսները, Գողթան երգիչները, Լուսաւորչի կանթեղը, Յարալէզները, Հրազդան գետը, Սօսեաց անտառը, Արտաշէս Բ.ի գերեզմանը, Արշակ Ա.ի կոթողը, Արարատի դաշտը, Մասիսը, մէյմէկ աղբիւր են որոնցմէ իր հոգւոյն ալքերուն մէջ շառաչաձայն կը զարթնուին յուզմունքի և վրդովման ալիքներ, և հեռաւոր բայց վառ արձագանգ մը կը գտնեն ընթերցողին կուրծքին տակ ալ։

«Երբ կամուրջէն անցնելով մ'՝ կը մըտնես Երեւան,
Գետին աղմուկն արբեցուցած է զքեզ...
Իր Զըւէժող ալեաց տակ անհետացած է նըրկան.
Պատմութեան մէջ, պապերուդ հետ կը կը քալես...։»

Վահան Թէքէեան իրաւունք կ'ստանայ, իր Հրաշալի Յարութիւնով, ներկայ և ապագայ հայ սերունդներուն հիացիկ երախտապարտութեանը վրայ՝ այն խանդավառ ու սրտառրափումներուն համար զոր պիտի ծնցունէ անոնց լանջքին տակ, այն հայրենասիրական այլայլութիւններուն համար զոր անոնց սրտին մէջ պիտի արթնցնէ և այն անուշ ու փրկաւէտ արցունքներուն համար զոր թափել պիտի տայ անոնց։

Ց. ՍԵԹԵԱՆ

(*) Տար. Նախորդ թիւէն եւ վերջ:

ՖՐԱՆՍ. ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ

ՀԱՅ ԿԱԹ. ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Մայիս 8, չորեքշաբթի օր, Անարատ Յղութեան տօնին առթիւ, որ միանգամայն տեղւոյս Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ տօնն է, ազգային և օտար ընտիր դասակարգի պատկանող հոծ բազմութիւն մը կանուխէն լեցուցած էր եկեղեցւոյ դասը, ներկայ գտնուելու համար առաւօտեան ձայնաւոր պատարագին։

Ներկաներուն մէջ կը տեսնուէր Ֆրանս. կառավարութեան Աղեքսանդրիոյ ներկայացուցիչը Պ. տը Րէֆի, ընկերակցութեամբ գեր-հիւպատոսին, ֆրանս. զօրաց հրամանատարին և բժշկապետին, ամենքն ալ իրենց ոսկեճամուկ պաշտօնական համազգեստներով։ Երեք հսկայ ֆավագներ կը լրացնէին այս փառաւոր խումբը, որուն ի տես իրաւամբ պիտի սարուէինք ըսելու թէ, պաշտօնական Ֆրանսան եկած էր հայ տաճարին մէջ, հայ բազմաչարչար հոգւոյն հետ հաղորդուելու։

Պատարագիչն էր Արհ. Տէր Ց. Եպիսկոպոս Գուզեան, որուն օրհնութեան ձայնը, խառնուած armoniumի ներդաշնակ նօթերուն, համաստարած ջերմեռանդութեան սարսուռ մը կ'առթէր ներկաներուն. ու մինչդեռ բուրվառներ կը խնկարկէին անդադար Մարդկութեան Մեծ Ողջակէզին սեղանը, երեւակայութիւնը կը թռէր դէպ ի հոն՝ հայրենի երկիր, ուր կը զոհուէր Ազգութեանց Մեծ Ողջակէզը՝ Հա՛յը։

Այս սրտայոյզ խորհրդին աւարտումէն վերջ, Արհ. Եպիսկոպոսին սիրալիր հրաւէրին վրայ, մեծանուն հիւրերը առաջնորդուեցան Առաջնորդարանի սրահը, ուր պաշտօնական ներկայացումներէ վերջ, Պ. Հիւպատոսին հասցէին ֆրանսերէն ուղերձ մը կարդաց Պ. Յովսէփ Ամպարեան, որ հասարակութեան կողմէ բարի գալուստ մաղթելէ վերջ, յուզեալ շեշտով մը ի վեր հանեց այն սփոփարար ազդեցութիւնը զոր իր այցելութիւնը կ'ունենար մեր սրտերուն վրայ, այնպիսի պահու մը, ուր եղերաբաղդ Հայութիւնը իր ճգնաժամային վայրկեանները կ'ապրէր։ Պ. Ամպարեան, ակնարկելով Բօր-Սայիտի գաղթականներուն, ի վեր հանեց այն նախախնամական դերը զոր կատարեց ասպետական Մեծն Ֆրանսա, բնաջնջման դատապարտուած շուրջ 5000 հայերու ձեռք կարկառելով, և խնդրեց Պ. Հիւպատոսէն որ այս առթիւ ալ իր կառավարութեան մօտ թարգմանն հանդիսանայ հայ ազգին անհուն շնորհակալութեան ու երախտագիտական անկեղծ զգացմանց, ու վերջացուց «կեցցէ՛ անմահն Ֆրանսա» գոչելով, ներկաներուն «կեցցէ Ֆրանսա» աղաղակներուն մէջ։

Յետոյ ֆրանսերէն հակիրճ ճառախօսութեամբ մը Արհ. Գուզեան եպիսկոպոս փառաբանեց Ֆրանսական մեծ ազգը, կոչելով զայն «քաղաքակրթութեան հերթապահ զինուորն ու արթուն պահապանը Արեւելքի քրիստոնեայ փոքր ազգութեանց ընդհանրապէս ու բազմաչարչար հայ ազգին մասնաւորապէս», որուն իբր ապացոյց ի մէջ բերաւ Ֆրանսայի անմոռանալի ժէսթը հանդէպ 5000 Սուէտիացի Հայոց, զորս ազատելով բերաւ յանձնեց փրկութեան նաւահանգիստը ի Բօր-Սայիտ։ Վերջացուց իր իմաստալից ճառը ամենախորին հաւատք յայտնելով վերջնական փառապանծ յաղթանակին վրայ Ֆրանսայի և իր դաշնակիցներուն, որոնք սահմանած են ազգութեանց ազատագրումի ու ժողովուրդներու իրաւանց պաշտպանութեան բարձր գործը։ Դաշնակից Պետութեանց զէնքերուն լիուլի յաջողութեան համար սրտաբուխ մաղթանքներ ընելով, ընդհանուր ոգեւորութեան ու որոտընդոստ ծափերու մէջ գոչեց «Կեցցէ՛ Ֆրանսա՛, կեցցէ Աղեքսանդրիոյ իր արժանաւոր ներկայացուցիչը Պ. տը Րէֆի»։

Պ. տը Րէֆի պատասխանեց, նախ և առաջ իր և իր կառավարութեան շնորհակալիքն յայտնելով հանդէպ այս անկեղծ զգացմանց արտայայտութեան և ի միջի այլոց ըսաւ.

«Իրաւունք ունիք, այո՛, ձեր յոյսը դնելու Ֆրանսայի վրայ, որ սիրած է միշտ Արեւելքի ժողովուրդները, ու նախանձախնդիր եղած է անոնց իրաւանց պաշտպանման։ Ֆրանսա որ այս պատերազմին մէջ քաղաքակրթութեան պաշտպանի դերը ստանձնած է, չէ կարող երբեք մոռացութեան մատնել Արեւելքի մէջ քաղաքակրթութեան առաջնորդ հանդիսացող հայ ազգը, որ դժբաղդաբար մինչև ցայսօր կաշկանդուած բռնապետական կեղեքիչ կառավարութեան մը լուծին տակ, չի կրցաւ իր յատկութիւններն ու արժանիքները օգտագործել ազատութեան մէջ։

«Ֆրանսա, հակառակ իր անկեղծ բաղձանաց իր ստանձնած դերը լիուլի կատարելու համար, այս պահու ընդհանուր թշնամւոյն դէմ մաքառման մէջ մեծապէս զբաղեալ է պատերազմի դաշտէ ամէն ճակատներու վրայ։ Ան կը կռուի այսօր, դաշնակից Անգլիացւոց, Պելճիքացւոց ու Սերպերու հետ կողք կողքի, Ֆրանսայի, Պելճիոյ ու Սերպիոյ ճակատներուն վրայ, ինչպէս նաև ի Տարտանէլ, զայն բանալու ջանքին մէջ։ Սակայն, երբ քաղաքակիրթ աշխարհը ազատենք Գերմանիոյ բարբարոսութենէն, այն ատեն պիտի ազատենք նաև Հայաստանը. Հայ Ազգն ալ այն ատեն իրաւունք պիտի ունենայ ազատապէս զարգանալու և յառաջդիմելու քաղաքակրթութեան մէջ, որուն բարիքները վայելելով, իրապէս մէկ անգամ ալ պիտի կազմէ ինչպէս կ'ըսուի «Եւրոպական մեծ ընտանիքին»։ Ուստի ուրեմն, ես ալ իմ մաղթանքներս միացնելով Ֆրանսայի ու Դաշնակիցներու յաղթանակին համար ձեր ըրած բարեմաղթութիւններուն, ինչպէս որ դուք քիչ առաջ գոչեցիք «Կեցցէ՛ Ֆրանսա», ես ալ նոյն ոգւով կը գոչեմ «Կեցցէ՛ Հայաստան»։ — Ծափահարութիւններն ու «Կեցցէ Հայաստան»ները թնդացուցին ամբողջ սրահը։

Մեծանուն հիւրերը, որոց թիւոյն մէջ յիշենք նաև զինուորական հարիւրապետ համազգեստով անգլիացի կրօնաւոր մը, մի քիչ ևս մտերմապէս խօսակցելէ ու պատուասիրուելէ վերջ, սրտագին ձեռնասեղմումներով մեկնեցան, սրտագնդող տպաւորութեան մը մէջ թողլով ներկաները։

Ա.

ՏԵՂԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

Ն. Բ. Սուլթանին գահակալութեան առաջին տարեդարձին առթիւ, յառաջիկայ կիրակի, 19 դեկտ., բոլոր կառավարական պաշտօնատուները գոց պիտի մնան։ Նոյն օրը Ապտինի պալատին մէջ տոմար մը պիտի դրուի ուր պիտի կրնան ստորագրել անոնք որ կ'ուզեն իրենց շնորհաւորութիւնները Ն. Բարձրութեան ներկայացնել։

Թորփիլահարուած «Տանթէ» իտալ. նաւուն 17 հոգիէ բաղկացած նաւազախումբը Աղեքսանդրիա բերուեցաւ ուրկէ մօտերս Իտալիա պիտի ղրկուի։ «Տանթէ» նոյ. 24ին մեկնած էր Աղեքսանդրիայէն Բօր-Սայիտ՝ ուրկէ ապրանք առած էր Իտալիոյ համար։ «Վէրիա» շոգենաւը, որուն համար Րէօթէրի հեռագիր մը կ'իմացնէ թէ թորփիլահարուած է, կը պատկանի Քիւնարտ Ընկ.եան և առանց ապրանքի Աղեքսանդրիա կուգար ուրկէ բամպակ առնելով Լիվըրբուլ պիտի մեկնէր։ Նոյնպէս՝ յունական «Կոլոմպուս» նաւը Աղեքսանդրիայէն մեկնած էր 5 դեկտ.ին, և նաւաստիները հոս վերադարձուեցան։ Իսկ «Պռուսիա» Մօս Ընկերութեան կը պատկանէր և դեկտ. 5ին մեկնած էր դէպի Լիվըրբուլ՝ 8154 հակ բամպակ առնելով։ Պատերազմի վտանգին դէմ ծովային ապահովագրութիւնները 1—3 առ հարիւր աւելցած են ամէն տեղի համար՝ բաց ի Յունաստանէ, որուն համար պատերազմական ապահովագրութիւնը 5 առ հարիւր է։

Պ. Հօրեպլըր գաղթականաց ընդհ. քննիչ նշանակուեցաւ՝ 700 ոսկի տարեթոշակով։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐՕՆԻԿ

ՀԱՅՑ. ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔ ՀՐԵՏԱՆԻՆ ԿԸ ԳՈՐԾԷ ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ ԳԵՐՄԱՆ ՍՊԱՆԵՐՈՒ ՁԵՌՔՈՎ

ԿԻՆԵՐ ԵՒ ՏՂԱՔՆԵՐ ԱՅՐՈՒԱԾ

(«Թայմզ»ի Նոյ. 27ի թիւէն - Շար.)

Բաղէշի կոտորածը

Յունիսի 25ին, Թուրքերը պաշարեցին Բաղէշ քաղաքը և շրջակայ հայաբնակ գիւղերու հետ անոր յարաբերութիւնները կտրեցին. յետոյ տունէ տուն խուզարկութիւն կատարելով ձեռքը անցուցին բոլոր այր մարդերը խլուեցան իրենց ընտանիքներէն։ Յաջորդ մէկ քանի օրերուն մէջ բոլոր ձերբակալուած մարդիկը քաղաքին դուրսը հրացանի բռնուեցան և թաղուեցան գոհերուն իրենց ձեռքով փորել տրուած փոսերուն մէջ: Մանկամարդ կիները և տղաքները բաժնուեցան խումբին մէջ և մնացեալ «անպէտ» մասը քշուեցաւ դէպի հարաւ և կը կարծուի թէ Տիգրիս գետը նետուած ըլլան։ Դիմադրութեան ո և է փորձ՝ որչափ ալ քաջութեամբ կատարուած՝ կանոնաւոր զօրքերով դիւրաւ կը ջախջախուէր։ Դիմադրող Հայերը, իրենց վերջին փամփուշտը կրակելէ վերջ՝ կա՛մ ամբողջ ընտանիօք թոյն կ'առնէին կամ իրենց տուներուն մէջ անձնասպան կ'ըլլային, Թուրքերուն ձեռքը չիյնալու համար. . .։ Ահա այս կերպով Թուրքերը 15,000 Հայեր բնաջինջ ըրին Բաղէշի մէջ։

Մշոյ դիմադրութիւնը եւ կոտորածը

Մուշի մէջ, յուլիսի սկիզբները, իշխանութիւնները Հայերէն պահանջեցին իրենց զէնքերը և խոշոր գումար մը իբրեւ փրկանք։ Քաղաքին երեւելիները և գիւղերուն գիւղապետները ընդվզեցուցիչ չարչարանքներու ենթարկուեցան. . .Զոհերուն օգնութեան հասնող աղքական կիները հրապարակաւ բռնաբարուեցան իրենց կիսամեռ ամուսիններուն աչքին առջեւ։ Զոհերուն սարսափի աղաղակները և հոգեվարքի հանդիւնները օդը կը թընդացնէին. բայց ասոնք անզօր էին Թուրք գազանին գութը շարժելու։

Բուն Մուշ քաղաքին մէջ, Հայերը՝ իրենց պարագլուխ ունենալով Կոտոյեանը և ուրիշներ՝ ամրացան եկեղեցիներու և քարաշէն տուներու մէջ և չորս օր ինքնապաշտպանութեան կռիւ մղեցին։ Բայց Թրքական հրետանին, որուն գլուխ կեցած էին Գերմանացի սպաներ, չուտով քանդեց Հայոց բոլոր դիրքերը։ Հայերէն ամէն մէկը, պարագլուխէն սկսեալ մինչեւ վերջինը, կռուելով մեռաւ. և երբ գերեզմանական լռութիւնը տիրեց կործանուած եկեղեցիներուն և միւս դիրքերուն վրայ, մահմեդական խուժանը յարձակեցաւ անպաշտպան կիներուն և մանուկներուն վրայ և զանոնք քաղաքէն դուրս քշելով տարաւ այն ընդարձակ բանակատեղիին մէջ որ արդէն պատրաստուած էր գեղացի կիներուն և տղաքներուն համար։

Զանազան բանակատեղիներուն մէջ այսպէս համախմբուած կիներն ու մանուկները մէջտեղէն վերցնելու ամենակարճ միջոցը նկատուեցաւ ողջակիզումը։ Ալիճան, Մկրագոմ, Խասգիւղ և ուրիշ հայաբնակ գիւղերու մէջ կանգնուած ընդարձակ փայտաշէն տաղաւարները կրակի տրուեցան և անոնց մէջ գտնուող այս անօգնական կիներն ու տղաքները ողջ ողջ այրուեցան։ Շատեր յիմարացան և իրենց զաւակները բոցերէն դուրս նետեցին. ուրիշներ ծնրադրեցին և իրենց մարմինը ճարակող բոցերուն մէջտեղ աղօթքի կեցան. ուրիշներ կողկողագին կը կոծէին և ի զուր օգնութիւն կ'աղաղակէին, մինչ դահիճները՝ որոնց մէջ այս անզուգական վայրենութեան տեսարանը չէր կրցած գութի զգացում մը արթնցնել, մանուկներուն մէկ ոտքէն բռնած՝ զանոնք կը նետէին կրակին մէջ, բոցերուն մէջ այրող մայրերուն ձայնարկելով. «Ահա՛ ձեր առիւծները»։ Թուրք բանտարկեալներէն ոմանք, որոնք կը մասնակցած էին այս սպանդներուն, յետոյ պատմեցին թէ հանդիսատես եղած էին այս տեսարաններուն՝ սարսափահար եղան և այս տեսիլներուն յաճախանքէն խենթեցան։ Կ'ըսուի թէ օրերով մարդկային մսի հեռաւոր բուրումը լեցուցած էր մթնոլորտը։

Սասունի հերոսական անկումը

Սասունի լեռնադաւառին մէջ 1500 վերապրող քաջերը 30,000 Թուրքերէ և քիւրտերէ սեղմ կերպով պաշարուեցան։ Այն ատեն տեղի ունեցաւ կենաց և մահու այն յուսահատ և հերոսական պայքարներէն մին որոնք լեռնականներու պարծանքը կը կազմեն յաւէտ։ Այրեր, կիներ և տղաքներ կռուեցան դանակներով, գերանդիներով, քարերով և ուրիշ ինչ բանով որ կրնային ձեռք անցընել։ Անոնք սեպ զառիվայրներէն հատաբեկտ քարեր գլորեցին, և թշնամիներուն բազմաթիւ կորուստ պատճառեցին։ Ահռելի գիրկընդխառն կռիւի մը մէջ՝ տեսնուեցան կիներ որոնք իրենց դանակները Թուրքերուն կոկորդը մխեցին. . .։ Երբ այլեւս բոլոր կռուողները ինկած էին, Թուրքերու ձեռքն իյնալու վտանգին մէջ գտնուող բազմաթիւ մանկամարդ կիներ ապառաժներէն վար նետուեցան՝ անոնցմէ ոմանք իրենց գիրկը սեղմելով իրենց մանկիկները։ (Վերջ)

ՄՈՒՇԻ ՎԻՃԱԿԸ

Էջմիածինէն 26 հոկտ. (8 նոյ.) Թըւականաւ կը գրեն «Մշակ»ի.

«Հոկտեմբեր 21ին (3նոյ.) տեղս հասաւ Մուշի առաջնորդական փոխանորդ Տէր Եղիշէ քահանան, որ իր ճարպիկութեան շնորհիւ կարողացել էր 14 երիտասարդների եւ ազատել և բերել Կովկաս. նա Մուշի դրութեան մասին պատմում է հետեւեալը.

«Մուշի ինքնապաշտպանութեան ղեկավարներ՝ Ռուբէնը և Փափազեանը Բերդակ գիւղի Քան կոչուած սարից սեպտեմբերի 6ին 33 ընկերներով ճանապարհվում են դէպի Կովկաս, նրանց յանկարծակի մեկնումը փախստական Հայերին ծայր աստիճան յուսահատեցնում է. նրանց մեկնելուց երկու օր վերջ չորս զինուած սասունցի երիտասարդներ գալիս են խորհուրդ հարցնելու, թէ ի՛նչ կերպով փախստականներին անց կացնեն Ռուսաց սահմանը, բայց երբ լսում են նրանց հեռանալը՝ յուսահատ և տխուր ետ են վերադառնում թէկուզ անձնատուր լինելու համար անգութ թշնամուն։ Նրանք պատմել են, թէ Սասունում 70—80 զինուած մարդիկ են մնացել և 8—900 անզէն ժողովուրդ։ Եթէ հաւատանք նուլեկների պատմածներին, Մուշի գիւղերում ոչ մի հայ չէ մնացել, քաղաքում կան 10—15 մասգործներ, հացթուխներ և ջրաղացպաններ։ Ս. Կարապետի վանքի անտառում մինչև սեպտեմբերի կէսերը մարդիկ են եղել, բայց նրանից յետոյ ոչ մի տեղեկութիւն չէ ստացվել։ Փեթար և Գոմեր գիւղերի փախստականներից կան քիչ թուով մարդիկ իրանց լեռներում։ Բերդակ, Մառնիկ և Սոխգոմ գիւղերի փախստականները գտնւում են Քան սարում թւով 600—700 հոգի. սեպտեմբերի 29ին Մուսա, Խասըմ և Նըհօ բէգերն իրանց մարտիկներով, Քօլօսիկ գիւղի հաջի Ֆէրօն, նաև Մուշի, Սասունի և Թարգմանչաց վանքի զօրքերը՝ մօտաւորապէս 1500 ձիաւոր և ոտաւոր՝ յարձակվում են Քան սարի վըրայ ապաստանած փախստականների վրայ և կոտորում են մօտաւորապէս 400 հոգու. հոկտեմբերի 1ին տէր-հայրը իր ընկերներով ճանապարհ է ընկնում դէպի Կովկաս։

Բոլոր փախստականներն էլ բուռն ցանկութիւն են յայտնել անցնելու Կովկաս, սակայն ուղեցոյց չունեն։ Ընդհանուր առմամբ ղեկավար ուժերի բացակայութիւնը խիստ լքում է առաջ բերել թէ կռուողների և թէ ժողովուրդի մէջ, որոնք ծայրայեղ յուսահատութեան մատնուած՝ օր-աւուր դնում են անձնատուր լինելու կառավարութեանը, որը առանց դժուարութեան պիտի սկսի կոտորել բոլորին էլ անխնայ։

Հաւաստի աղբիւրէ կը տեղեկանանք թէ Լոնտոնի Women's Armenian Relief Committee, կամ այլ անուամբ Friends of Armenia Ցանձնախումբը, որ 1896է ջարդերէն ի վեր չէ դադրած Հայաստանին պարբերաբար նպաստներ հասցնելէ, ճամբայ հանած է Miss Cunnington անուն Անգլիացի օրիորդ մը որ 500 խաղալիք կը բերէ հետը՝ Կաղանդին կամ հաւանօրէն Ծնունդին (Christmas) անձամբ բաժնելու համար Բօր-Սայիտի մեր Սուէտիացի մանուկներուն, ինչպէս նաև զանազան գեղօրայք են։ Ցեչեալ օրիորդը պաշտօն պիտի ունենայ Բէյրութին մէջ ձեռարուեստի գործ կազմակերպելու։ Քիչ ատենէն պիտի հասնին երեք Անգլիացի օրիորդներ ալ՝ իբրև իրեն օգնական և հիւանդապահ։

Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը (Աղեքսանդրիոյ) սինէմայի երեկոյթ մը կազմակերպած է յառաջիկայ չորեքշ. գիշեր 22 դեկտ. Ամերիքան Քօզմօկրաֆի մէջ, սովորական կիրակնօրեայ գիներով, որպէսզի առանց ժողովուրդը նեղելու ինքն ալ կարենայ իր պիւտճէն հաւասարակշռելու Վստահ ենք թէ յարգելի հասարակութիւնը պիտի ընծայէ այս փոքր նպաստը Երիտ. Միութեան։

Տարին տակաւին չլրացած՝ Վահան Թէքէեան երկրորդ եղբայր մըն ալ կը կորսնցնէ Պոլսոյ մէջ, միակը որ կը մընար իր չորս եղբայրներէն ու քրոջմէն։ Արշաւև Ժընէվէն այսօր ստացուած նամակ մը կը գուժէ Պոլսոյ մէջ մահը Տ. Ծիվան Թէքէեանի, որ այրի մը և երեք անպաշտպան որբեր կը թողու ետին, ինչպէս նաև ծերունի մայր մը որուն խօսքը չկայ նամակին մէջ։

ՀԵՌԱԳՐԱՒՈՐՆԵՐ

Սերպիական ճակատին

Լոնտոն, 10.— Պուլկար պաշտ. զեկոյց մը կ'իմացնէ թէ Պուլկար զինուորները գրաւած են Օհրիտան և Սթրուկան։

Լոնտոն, 13.— Շաբաթ օր Մակեդոնիոյ հարաւակողմին մէջ Պուլկարներու և Դաշնակիցներու միջև կռիւը խիստ բուռն եղաւ։ Այս ճակատամարտին մէջ Պուլկարերոյ կորուստը 8000 մեռեալ և վիրաւոր ցոյց կը տրուի։ Լուրերը կ'ըսեն թէ Ֆրանս. գնդացիրները բառին բուն նշանակութեամբ հնձեցին Պուլկարները։

Սելանիկ, 13.— Վերջինները գիշերը և երեկուան օրը համրարա անցան։ Երեկ Պայեու և Մահօն զօրավարները ճակատին վրայ խորհրդակցեցան։ Անոնց միջև կատարեալ համաձայնութիւն կը տիրէ։ Մօք.

Յունաստան

Լոնտոն, 12.— Յունաստանէն լուրեր կ'իմացնեն թէ Քոնսթանթին Թագաւորը Դաշնակիցներուն պահանջքները գոհացնելու մասին լաւ տրամադրութիւններ ցոյց կ'ուտայ։ Մօք.

Սելանիկ, 13.— Դաշնակիցներու և յունական նպաստակողմին հետ կնքուած համաձայնութեան մը հետեւանքով յուն. զինուորները քաշուեցան՝ Դաշնակիցներուն գործելու ազատութիւն տալով Սելանիկ-Տօյրան շրջանին մէջ։ Լանկազա գտնուող յոյն զօրաբաժինը Սէրէզ ղըրկուեցաւ։ Այսօրուընէ սկսեալ Դաշնակից զինուորական իշխանութիւնները Սելանիկի մաքսերուն մէկ մասին վրայ հսկողութիւն կը կատարեն։ Ռ.

Լոնտոն, 12.— Դաշնակից պետութիւնք ստիպողական նոր ծանուցագիր մը ուղղեցին Յունաստանի։ Մօք.

Լոնտոն, 12.— Աթէնքէն ստացուած լուրեր կ'իմացնեն թէ յոյն զօրքերը պիտի զգուշանան պուլկար զօրքերուն հետ ո և է հանդիպում ունենալէ՝ այն պարագային որ այս վերջինները Դաշնակիցներն հետապնդեն յունական հողին վրայ։ Մօք.

ԾՈՎՈՒՆ ՎՐԱՅ

Լոնտոն, 11.— Գերման ընդծովեայ մը Աղեքսանդրիայէն Անգլիա մեկնող «Տեմեթրիոս Կուլանտրիս» յունական շոգենաւը թորփիլահարելով ընկղմեց։

Լոնտոն, 11.— Անգլ. «Պիւսիրիս» շոգենաւը ընկղմուեցաւ։ Նաւաստները Աղեքսանդրիա ցամաք ելան։ Ռ.

Վաշինկթըն, 12.— Կ'իմացուի թէ «Անքոնա»ի թորփիլահարման առթիւ Աւստրիոյ տրուած ամերիկեան ազդարարագիրը չաբաթ մը միջոց կուտայ որպէսզի Աւստրիա Միացեալ-Նահանգներու կողմէ բանաձեւուած պահանջքներուն համակերպի, հակառակ պարագային դիւանագիտական խզում մը կրնայ հաւանական նկատուիլ։ Ռ.

Լոնտոն, 13.— Ֆրանս. ընդծովեայ մը Մարմարայի մէջ 8000 թօնօ տարողութիւն ունեցող «Ռաշիտ փաշա» թըրքական փոխադրանաւը ընկղմեց։ Զինուորներու փոխադրութեան համար միմիայն 7 փոխադրանաւ կը մնայ Թուրքերոյ։ Մօք.

Արեւմտեան ճակատին

Լոնտոն, 11.— Գերման պաշտ. զեկոյց մը կ'ըսէ թէ Ֆրանսացիք Շամբանեի և Սուէնի շրջանին մէջ՝ աննախընթաց յարձակումներ գործած են և Ռուսները Քովէլի հիւսիսակողմը Գերմանացւոց վրայ յարձակած են։

Բարիզ, 13.—Լորտ Քիչնէր և Սըր-Էտ. Կրէյ մեկնեցան։ Պ. Պրիան և Զօր. Կալիէնի կայարան գացին բարի ճանապարհ մաղթելու։ Խումն բազմութիւն մը ներկայ էր։ Ռ.

Լոնտոն, 13.— Զինուորագրութեամբ զբաղող իշխանութիւնները այսօր կէսօրէ վերջ յայտարարեցին թէ Լորտ Տէրպիի ծրագիրը աննախընթաց յաջողութիւն մըն էր։ Իշխանութիւնները հիմա իրենց բոլոր ճիգը զինուորցուներուն արձանագրութեանց նուիրած են։ Ռ.

Հռոմ, 14.— Ցիւրիխէն կ'իմացուի թէ երէկ Պուտաբէշտի մէջ ի նպաստ հաշտութեան աղմկալի ցոյցեր տեղի ունեցան։ Սպառնական ամբոխը պալատին և երեսփ. ժողովին առջև գալով փորձեց ներս խուժել։ Մէս.Էճ.

ԱՒՍՏՐՕ-ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ ՎԷՃ

Ցիւրիխ, 12.— Նուաճուած երկիրներու վարչութեան մասին Աւստրիացւոց և Հունգարացւոց միջև գոյութիւն ունեցող վէճերը սաստկացած են և լուր կայ որ Աւստրիացի հրամանատար մը Պէլկրատի վրայ ծածանող հունգարական դրօշը վերցնել տուած է։ Այս մասին հունգարական Տիէթին մէջ հարցապնդման մը պատասխանելով վարչապետը կոմս Տիսա յայտնեց թէ Աւստրիացիք ռուսական Բոլոնիան և Հունգարացիք Սերպիան պէտք է կառավարեն։ Ռ.

Արեւելեան ճակատին

Բեթրոկրատ, 13.— (Պաշտ.) Քուրզինի շրջանին մէջ թշնամւոյն յարձակողականը ետ մղեցինք։ Սև Ծովու մէջ երկու Թուրք թնդանօթակիրներ փճացուցինք։ Հ.

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Լոնտոն, 12.— Ռուսք Պարսկաստանի մէջ շարունակելով հետապնդել Թրքօ-Գերմանները և իրենց կուսակիցները՝ գրաւած են անոնց յառաջացեալ դիրքերը։ Մօք.

Լոնտոն, 12.— Կը կարծուի թէ Պարսկաստանի մէջ Գերման էնթրիկները նպատակ ունին ստիպել Ռուսները որպէսզի Հայաստանի և Կովկասի ճակատին վրայ գտնուող իր զօրքերէն մէկ մասը քաշէ և այսպէսով Թուրքերը կարենան այս ճակատներէն զինուորներ հանելով Իրաքի մէջ Անգլիոյ դէմ ղրկել։

ԱՐԱԲԻՈՅ ՄԷՋ

Անգլիական լրագիրները հետեւեալը կը տեղեկացնեն.

Ատէնի Սուլթանը ինքնաբերաբար զեկոյց մը հրատարակած և ուղղած է բոլոր Արաբ պետերուն ըսելով թէ 70 տարիէ ի վեր Անգլիոյ հետ բարեկամութենէ մը յետոյ կոչում կ'ընէ ամենուն որպէսզի պահեն իրենց հաւատարմութիւնը և իրենց ձեռքէն եկած բոլոր օգնութիւնը ընեն Անգլիոյ որ պատերազմի մտած է յարձակումի ենթարկուած պզտիկ տէրութիւն մը պաշտպանելու նպատակաւ։

ՉԻՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բեքին, 13.— Քաղաքացիներու ներկայացուցիչներուն քուէները վերջնապէս քննելէ ետք՝ Օրէնսդիր Խորհուրդը տեսաւ որ 1993 քուէներուն ամենքն ալ ի նպաստ խորհրդարանական միապետութեան մը տրուած էին, Եուան-Շի-Քայը առաջին կայսր ունենալով։ Եուան-Շի-Քայ նախ մերժեց, բայց երկրորդ պատգամաւորն ալ ընդունելէ վերջ հաւանեցաւ, այն վերապահութեամբ որ պիտի շարունակէ իբրև հանրապետութեան նախագահ գործել մինչև որ իր թագադրութեան համար յարմար ժամը գայ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Յունաստան

Սելանիկ, 14.— Պուլկարները գրաւեցին Յունօ-սերպ սահմանագլխին վրայ Նախապէս Սերպերուն գրաւած դիրքերը: Մինչեւ հիմա ամեն բան հանդարտ է: Ռ.

Աթէնք, 15.— Յոյն կառավարութիւնը կը հերքէ որ Պուլկարօ-գերման զօրքեր յունական Մակեդոնիա անցած ըլլան:

Ն. Վ. Գոնսթանթին թագաւորը անհանգիստ է:

Նոր բազմաթիւ Դաշնակից զօրքեր Սելանիկ ցամաք ելած են: Հէլ.

Աթէնք, 14.— Ոչ-պաշտօնական կերպով մը կը ծանուցուի թէ Գերման կառավարութիւնը հարցուցած է Յունաստանի որ Դաշնակիցներուն տրուած նոր դիւրութիւնները արդեօք յունական չէզոքութիւնը վտանգելու բնոյթը չունի՞ն։ Կացութիւնը վերջին ծայր փափուկ է, թէեւ պատճառներ կան կարծելու որ Գերմանացիք չեն փափաքիր իրերը ծայրայեղութեան մղել՝ նկատի ունենալով այն բացառիկ պայմանները ուր կը գտնուի Յունաստան: Ռ.

Սելանիկ, 13.— Լուր կը տրուի թէ Պուլկարները դիտաւորութիւն ունին Յունական սահմանագլուխը բռնաբարելու՝ հակառակ որ յոյն զօրքերը դէպի վտանգուած կէտը երթալու վրայ են: Ռ.

Արեւմտեան ճակատին

ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Լոնտոն, 14.— Պ. Թէնըրթ ծանոյց Երեսփ. Ժողովին թէ Զօր. Սմիթ Տօրիէն հրամանատարը պիտի ըլլայ Հարաւ. Ափրիկէի զօրաց:

Լոնտոն, 14.— Պ. Թէնըրթ յայտարարեց թէ Անգլիոյ մէջ գտնուող Գերման գերիներուն թիւն է 21,205: Ռ.

Լոնտոն, 14.— Թաւեղուածական վարկի նախագիծ մը հրատարակուեցաւ, որ կ'արտօնէ բանակին պատրաստ զօրաց թիւը 4 միլիոնի բարձրացնել: Ռ.

Սիտնէյ, 11.— Վարչապետ Ուիլիըմ Հիւկզ կը յայտնէ թէ ո՛ և է դժուարութիւն պիտի չկրուի 50,000 հոգի եւս Աւստրալիայէն զինուորագրելու համար։ Զինուորագրական շարժումը զալ տարբու իր գագաթնակէտին պիտի հասնի։ Ռ.

Լոնտոն, 13.— Մամլոյ դիւանը կը ծանուցանէ թէ գրաքննութիւնը ջնջուած է արտաքին գործոց վերաբերեալ խնդիրներու համար, բայց հեռագրական գործակալութեանց եւ լրագիրներու տնօրէնները պատասխանատու պիտի նկատուին այս նիւթին շուրջ իրենց հրատարակելիք լուրերուն մասին:

Լոնտոն, 14.— Երեսփ. Ժողովը երկրորդ ընթերցմամբ քուէարկեց ներկայ խորհրդարանին գոյութիւնը երկարաձգող օրինագիծը:

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ Տպարան
Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ
Imp. Economique, Alex.

ՍԱԿԱՐԱՆ

15 Դեկտեմբեր 1915

ԲԱՄԲԱԿ		Բացում	Փակում
	Յունվար	18 19]32	18 17]32
	Մարտ	18 27]32	18 13]16
	Նոյ.(1916)	18 1]16	18 1]8
ԲԱՄԲԱԿԻ ՀՈՒՆՏ			
	Դեկտ.-Յունվ.		114 30]40
	(2 ամիս)		116 30]40
ԱՐԺԵԹՈՒՂԹ			
	Դրէտի Ֆոնսիէ 1886		Ֆր. 303.—
	» » 1903		» 237.—
	» » 1911		» 244.50
	Ռումելի Երկաթուղի		» 124.—
	Բանկամա		» 89.50